

Links: Eastside Gallery: op het langste stuk Muur dat bewaard bleef, prijken schilderijen van internationale *street artists*.
Onder: Op een driehoekig veld met restanten van de voormalige patrouilleweg langs de Muur is een Skulpturenpark ingericht waar 's zomers kunstwerken worden geëxposeerd.

FOTOS: JAN VAN DUYPEN

hun hond uit en enkelen drinken 's avonds bier in het informele park. Dit soort plekken kun je zien als kleine natuurreservaten in de stad – al worden ze voortdurend bedreigd met opheffing. Onderzoek van de technische universiteit in Berlijn toont aan dat deze plekken bijdragen aan de biodiversiteit.

Skulpturenpark

Een paar honderd meter verder is op een driehoekige kavel met restanten van de voor-

malige patrouilleweg het *Skulpturenpark* gevestigd. 's Zomers worden hier kunsttentoonstellingen georganiseerd die veelal een relatie hebben met de directe omgeving. Er staat een houten bouwspel tussen het onkruid en de wilde bloemen. Tijdens de opening leest de kunstenaar voor over futuristische steden en gesloten utopische leefwerelden. De *happening* wordt afgesloten met een barbecue. De tentoonstellingen geven deze plaats een nieuwe betekenis. De eens af-

gesloten plek is nu open voor het publiek. Tegelijkertijd werpt het ook een drempel op, omdat niet iedereen wat heeft met moderne kunst.

Baumhaus

Onder de inwoners van Kreuzberg is het *Baumhaus* aan de Bethaniendamm welbekend. In Kreuzberg doorsneed de muur de middenberm van een t-splitsing nabij de Thomas-kirche. De gehalveerde middenberm lag lang braak in West-Berlijn. Tot in 1983 de gepensioneerde Turkse gastarbeider Osman Kalin er een moestuin begon. Kalin woonde in de buurt en plantte tomaten, druiven, komkommer, knoflook, pompoen en kersenbomen. De westerse grenswachten kwamen polshoogte nemen en constateerden dat het stuk land officieel tot het grondgebied van de DDR behoorde. De argwanende grenswachters uit Oost-Berlijn gedoogden op hun beurt de *guerrilla garden*. Met de val van de Muur lag de moestuin open in de stad. Door financiële problemen bij de renovatie van de Bethaniendamm ontsnapte Kalin aan de verwijdering van zijn moestuin. Op dit moment wordt de tuin gekoesterd door Kreuzberg en is met zijn unieke verschijning in de stad een bescheiden toeristische attractie geworden.

Oststrand

Aan de oostoever van de Spree ligt de *East-side Gallery*. Op het langste stuk bewaard gebleven Muur staan schilderijen van internationale *street artists*. Begin jaren negentig organiseerde vrienden illegale barbecues en feesten op het stuk niemandsland tussen de

Spree en de Muur. Dit is uitgegroeid tot de strandbar *Oststrand*, compleet met fijn zand, exotische cocktails, relaxte muziek en palmbomen. Tijdens zomerse dagen zitten Berlijners en toeristen op strandstoelen en kijken uit over de Spree. De exploitant heeft een tijdelijk huurcontract afgesloten met de eigenaar van de grond en onlangs zijn de muurschilderingen en de Muur gerenoveerd. •

Jan Duppen is master student stadsgeografie aan de Universiteit Utrecht. Zijn thesis gaat over het informele gebruik van verlaten plekken in Berlijn. Voor meer verhalen en foto's uit Berlijn: <http://janinberlin.blogspot.com/>

De route langs de *Berliner Mauerweg* is gratis te downloaden op: www.adfc.de, klik op ADFC-ReisenPLUS / Deutschland / Alle Routen / 15. Berliner Mauerweg

Bronnen

- Cupers, K. & M. Miessen 2002. *Spaces of uncertainty*. Verlag Müller + Busmann, Wuppertal.
- 'Der Kreuzberger Guerilla-Garten'. *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, 21 maart 2007.
- Klausmeier, A. & L. Schmidt 2004. *Mauerreste – Mauerspuren*. Westkreuz-Verlag, Berlin.
- Ladd, B. 1997. *The Ghosts of Berlin: Confronting German History in the Urban Landscape*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Overmeyer, K., e.a. 2007. *Urban Pioneers – Temporary Use and Urban Development Berlin*. Senatsverwaltung für Stadtentwicklung Berlin and Jovis Verlag GmbH, Berlin.
- Zerbe, S., e.a. 2003. Biodiversity in Berlin and its potential for nature conservation. *Landscape and Urban Planning* 62: 139-148.

Henk van Houtum

column

Jachtseizoen

Het is herfst. Het jachtseizoen is in volle gang. Balkenende jaagt op het baantje van president van de EU en Brussel jaagt op interessante kandidaten voor de Commissie. Intussen vallen banken als eikels van de boom, jagen de vele crisiswerklozen op een nieuwe baan en jaagt het volk op de maatpakken die handelen in bonnetjes en bonussen. Dirk Scheringa, ooit een overmoedige bankrover en premiejager, is intussen zelf aangeschoten wild. Nijpels, Zalm en Wellink zijn het volgende doelwit maar zij duiken voorlopig weg in het bos dat Wouter heet. Dat de staatssecretaris van de nationale Financiën ook nog Jan-Kees de Jager heet is natuurlijk slechts toeval.

Een enkeling durft in dit jachtseizoen zelfs te vragen wat de koningin ons eigenlijk kost. En of AOW'ers straks nog wel te betalen zijn. Maar dit alles wordt zoals gewoonlijk overtroffen door de Partij Voor Verongelijken (PVV) van Wilders. Zijn Partij Voor Vernedering sloot zich aan bij het jachtseizoen door aan de regering te vragen wat een migrant eigenlijk kost. Want de migrant, hij/zij niet van hier, is een gemakkelijk jachtdoelwit voor het ronder maken van de eigen onderbuik. Ofwel, hoe duur is een Chinees? De vraag 'wat kost een mens' lijkt op het eerste gezicht een vraag die past bij slavernij. Toch is de vraag slechts een extreme uitvergroting van een bestaande hyperkapitalistische praktijk. Want het mag dan ridicul lijken om mensen louter te zien als verlies- en winstpost en

De mens is voor de mens een wolf geworden

een land te zien als een bedrijf, het beprizen van mensen is al lang de kern van ons systeem. We zijn het volstrekt vanzelfsprekend gaan vinden dat de arbeid van mensen als product wordt verhandeld op een markt, de arbeidsmarkt. De mens wordt opgevat als *human capital*, dat aanwezig is als een voorraad, de *human resources*.

En in het personeelsbeleid, veelzeggend *human resource management* genoemd, rekenen we mensen af op hun prestaties voor de organisatie. Talent, of het nu voetballers of managers zijn, wordt *gescout* en afkanders worden 'verkoch'. Je moet jezelf verkopen, in de markt zetten. En dus wordt er flink gejaagd op mensen. *Head hunting* is niet voor niets de best verdienende bedrijfsbranche in onze samenleving. De klopjacht van de PVV op de 'niet-westerse migrant', maar dan om hem/haar buiten te houden, past in deze ideologie.

Nu we er zo lustig op los jagen deze herfst zou het verleidelijk kunnen zijn om in plaats van alleen verdediging te zoeken tegen de hagelgeschoten van de PVV, ook zelf eens onsmakelijk te gaan jagen. Bijvoorbeeld door de tegenvraag te stellen wat Wilders ons eigenlijk kost. Maar terugschieten is te makkelijk. Daarvoor is de kwestie te fundamenteel. Want het is er in de hetze van dit jachtseizoen dus van gekomen dat de politiek uit gebrek aan medemenselijkheid en solidariteit naar de kostprijs van een mens gaat vragen. Het gevolg is een Hobbesiaanse paradox waarin we jagen op mensen om onze manier van samenleven te beschermen, waardoor juist dat verloren gaat, ons *samenleven*. Deze herfst is de mens voor de mens een wolf geworden. •